

УДК 339.9:334.7

Михайло Дмитрович РОМАНЮК

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та маркетингу, заслужений діяч науки і техніки України, Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, e-mail: m.romanyuk@gmail.com

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ЗА УМОВ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Романюк, М. Д. Соціальні аспекти розвитку регіону за умов економічної кризи / Михайло Дмитрович Романюк // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред.: М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2015. – Вип. 1. – № 56. – С. 254–259.

Анотація. У статті обґрунтовано головні пріоритети соціальної політики в Україні. Досліджено можливості поєднання фінансової стабілізації, виходу з економічної кризи та умов економічного зростання із заходами соціальної політики в актуальних українських реаліях. Узагальнено показники та проаналізовано поточний соціально-економічний стан Карпатського регіону, який, значною мірою, є наслідком нечіткої державної регіональної соціально-економічної політики. Запропоновано механізми стратегічного розвитку туристичної галузі, що буде сприяти підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву.

Ключові слова: соціальна політика; регіональний розвиток; державна інноваційна політика; кризові явища; трудовий потенціал; трансформаційні процеси.

Михаил Дмитриевич РОМАНЮК

доктор экономических наук, профессор кафедры менеджмента и маркетинга, заслуженный деятель науки и техники Украины, Прикарпатский национальный университет им. В. Стефаника, e-mail: m.romanyuk@gmail.com

СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Романюк, М. Д. Социальные аспекты развития региона в условиях экономического кризиса / Михаил Дмитриевич Романюк // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. трудов; под ред.: М. И. Зверякова (главн. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2015. – Вып. 1. – № 56. – С. 254–259.

Аннотация. В статье обоснованы основные приоритеты социальной политики в Украине. Исследованы возможности сочетания финансовой стабилизации, выхода из экономического кризиса и условий экономического роста с мерами социальной политики в актуальных украинских реалиях. Обобщены показатели и проанализировано текущее социально-экономическое положение Карпатского региона, что в значительной степени, является следствием нечеткой государственной региональной социально-экономической политики. Предложены механизмы стратегического развития туристической отрасли, которая будет способствовать повышению занятости населения, развитию рыночных отношений, международному сотрудничеству.

Ключевые слова: социальная политика; региональное развитие; государственная инновационная политика; кризисные явления; трудовой потенциал; трансформационные процессы.

Mikhail ROMANYUK

Doctor of Economics, Professor, Honored Scientist of Ukraine, Management and Marketing Department, Vasyl Stefanyk Subcarpathian National University, e-mail: m.romanyuk@gmail.com

THE SOCIAL ASPECTS OF REGIONAL DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF ECONOMIC CRISIS

Romanyuk, M. (2015), *The social aspects of regional development in conditions of economic crisis*. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Sotsialni aspekty rozvytku rehionu za umov ekonomichnoi kryzy; za red.: M. I. Zveriakova (gol. red.) ta in.], *Socio-economic research bulletin (ISSN 2313-4569)*, Odessa National Economic University, Odessa, Issue 1, No. 56, pp. 254–259.

Abstract. *The main priorities of social policy in Ukraine are substantiated in the article. The possibilities of a combination of financial stabilization, recovery from the economic crisis and the conditions for economic growth with social policies in the current Ukrainian realities are investigated. The indicators and analyzed the current socio-economic situation of the Carpathian region, which is largely a consequence of fuzzy state regional social and economic policy are summarized. The mechanisms of the strategic development of the tourism industry, which will help increase employment, development of market relations, international cooperation are proposed.*

Keywords: *social policy; regional development; state innovation policy; crisis phenomena; labor potential; transformation processes.*

JEL classification: R1

Постановка проблеми у загальному вигляді. Головними пріоритетами соціальної політики України сьогодні є створення умов для забезпечення гідного рівня життя населення регіонів країни, розвитку трудового потенціалу, формування середнього класу, недопущення надмірної диференціації населення за рівнем доходів, проведення пенсійної реформи, надання адресної підтримки незахищеним верствам населення, всебічного розвитку освіти, культури, поліпшення охорони здоров'я населення.

У соціальній сфері як в окремих регіонах, так і загалом по Україні склалася вкрай складна та напружена ситуація із-за економічної та військової кризи. Бюджет України не отримує більше 20% запланованих надходжень, у 2004 році обсяг ВВП в Україні знизився на 7%, а у 2015 р. прогнозується його спад на 5%, у 2014 р. зовнішні інвестиції в Україні зменшилися на 12,2 млрд. доларів США. Через військові дії на Донбасі біля 700 тис. осіб емігрували за межі України, а понад 800 тис. мешканців стали внутрішніми переселенцями.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення їх конкурентоздатності необхідно вирішення проблем міжрегіональних відмінностей, ліквідації кризових явищ та відсталості в розвитку окремих територій країни.

У центрі науки про соціально-економічний розвиток України актуалізуються проблеми регіонального розвитку, які досліджуються провідними вченими: Г. Саймоном, М. І. Долішнім, В. Дорофійенко, В. Коломійчуком, Л. Л. Тарангул, І. О. Горленко, О. П. Кириленко, В. С. Кравченком, І. О. Луніною, Д. М. Стеченком, В. Василенком. Проте, незважаючи на їх науковий внесок, варто зазначити, що теоретичні та практичні аспекти державного регулювання соціально-економічного розвитку регіону потребують подальшого вирішення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних умовах в Україні вкрай важливою є проблема здійснення заходів економічної реформи щодо подолання економічної кризи які є, на жаль, дуже жорсткими і не популярними серед населення. Це передусім стосується кількаразового збільшення вартості оплати за газ, світло та інші комунальні послуги, обмеження в обсягах зарплат працівників бюджетної сфери, збільшення пенсійного віку, зменшення на 15% пенсій у працюючих пенсіонерів, подорожчання у три рази закордонних ліків, а вітчизняних – на половину.

Урядом та його органами на місцях здійснюються певні соціальні заходи, зокрема, влаштування та виплата вимушеним переселенцям у 2014 р. 1,2 млрд. доларів США, субсидії для особливо вразливих верств населення одержать у 2015 р. 4 млн. українців, у травні 2015 р. передбачено прийняття закону «Про накопичувальну пенсійну систему» тощо.

Хоча стаття перша і третя Конституції України [1, с.141] визначають Україну

як соціальну державу, протягом тривалого періоду реформ у роки державної незалежності України фактична пріоритетність надавалась трансформації економічних інститутів, водночас як цілям побудови адекватних інституційним змінам системи соціального розвитку, важелів підвищення рівня і якості життя громадян не приділялось необхідної уваги.

Економічна політика України у попередні роки певною мірою спрямовувалась на пріоритетність соціального розвитку економіки країни та її регіонів. Соціальна спрямованість економіки – це визначальна ознака цивілізованого суспільства [2, с.234]. Вона передбачає сильні дії держави і конкретні заходи уряду в політиці охорони здоров'я, освіти і навчання; чіткі програми у сфері зайнятості та безробіття; визначає розподіл видатків держави; забезпечує створення системи соціальних гарантій, упорядкування пільг, чіткі регламентації компенсацій та максимального обмеження привілеїв; охоплює усі проблеми та впливає на загальну ситуацію в країні як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівнях; забезпечує належний життєвий рівень населення.

Постановка завдання. Головною метою статті є дослідження проблем та особливостей соціально-економічного розвитку Карпатського регіону України та, зокрема, Івано-Франківської області, що мають враховуватися для подолання кризових проявів. З огляду на це, виникла необхідність внесення значних змін і коректив у здійсненні заходів соціально-економічної політики. Вона передусім спрямовується на органічне поєднання політики фінансової стабілізації, попередження спаду виробництва, виходу з економічної кризи та економічного зростання із заходами соціальної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна і політична глобалізація, яка прийшла у другій половині ХХ століття на зміну інтернаціоналізації, торкнулася глобалізаційних процесів світової економічної політики. Стосовно розвитку національної економіки – це ідея формування інноваційної моделі соціально-економічного розвитку, характерними ознаками якої є:

- 1) технології майбутнього, телекомунікація, комп'ютеризація та Інтернет;
- 2) конкуренція, особливо в галузі національної та міждержавної торгівлі;
- 3) нова економічна культура як на макро-, так і мікроекономічному рівнях [3, с.418].

Карпатський регіон, до складу якого входять Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецькі області, займає площу в 56,6 тис. км², тут проживає більше 6,5 млн. осіб або 12% населення України. Значну частину території краю займають Українські Карпати. Внаслідок певних об'єктивних і суб'єктивних причин які намітились, а в останні роки і поглибились тенденції до соціально-економічного занепаду краю: розбалансовані господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в гірських та рівнинних територіях, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат, занедбані історико-культурні цінності [4, с.184].

Ці та багато інших негативних явищ та тенденцій, не враховуючи виробничі проблеми є, безумовно, наслідком незваженої економічної політики у попередні роки. Проте, чимало помилок допущено і в пострадянський період, особливо – у здійсненні ринкових реформ на рівні макроекономічного регулювання, а тому сьогоденний соціально-економічний стан Карпатського регіону значною мірою є наслідком нечіткої державної регіональної соціально-економічної політики в Україні.

Останніми роками однією із найприбутковіших галузей світової економіки став туризм. Причому серед видів туризму важливішу соціально-економічну роль відіграє саме туризм, який забезпечує відновлення сил людини, її працездатність та здоров'я. Прикарпаття традиційно є одним з провідних рекреаційних регіонів України, що має великі ресурси і вносить істотний внесок у відновлення трудового, фізичного і духовного потенціалу нації.

Туристична галузь Івано-Франківщини є стратегічним напрямком розвитку області,

важливим чинником динамічного збільшення надходжень до бюджету, істотного позитивного впливу на стан багатьох галузей економіки. Туризм на Прикарпатті сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву. Об'єктивно регіон має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та міжнародного (в'їзного) туризму.

Виходячи із наявності загально визнаних можливостей для розвитку туризму, зумовлених унікальними природними, історико-культурними, етнографічними особливостями, в області розвивається розмаїття різних видів туризму, серед яких пріоритетними є гірський, пішохідний, водний, оздоровчий (в тому числі катання на гірських лижах), сільський, зелений, культурно-пізнавальний, екскурсійний та ін. [5, с.524].

У 2009–2012 роках туристичними послугами скористалося понад 1,0 млн. туристів та екскурсантів. За 2013 рік обсяг сплачених ліцензованими туристичними підприємствами платежів до бюджетів усіх рівнів склав більше 35 млн. грн. Станом на 01.01.2014 р. в Івано-Франківській області функціонувало понад 200 туристично-рекреаційних закладів, у тому числі, 98 готелів. Послуги розміщення надають також понад 750 приватних садиб сільського, зеленого туризму. Туристичні послуги надають більше 100 зареєстрованих туроператорів та турагентів, якими у 2013 р. обслуговувалось близько мільйона туристів та екскурсантів [6, с.8].

Окремо варто відзначити особливе місце Карпатського регіону в геополітичному контексті соціально-економічного та зовнішньополітичного розвитку України. Його географічне сусідство з тими країнами, які вже на сьогоднішній день є членами ЄС, завжди буде виступати сприятливим чинником для входження України до різноманітних Європейських як економічних, так і політичних структур.

У сучасному світі більшість країн міжнародної спільноти та в першу чергу всі демократичні країни живуть за принципами формування ефективної соціально-економічної стратегії, спрямованої на забезпечення матеріального та духовного добробуту населення. В економічній діяльності урядів високорозвинених країн наріжним каменем виступає пріоритетність людського розвитку [7, с.20].

Україна, як демократична держава стратегічною метою якої є інтеграція до Європейського співтовариства у своїй як зовнішній, так і внутрішній політиці теж сповідує принцип пріоритетності соціального розвитку економіки. І це її стратегічний курс після підписання у 2014 році Україною Угоди про асоціацію з ЄС.

Трансформаційні процеси, спрямовані на функціонування соціально орієнтованої ринкової економіки з її демократичним устроєм і цивілізованими духовними цінностями, вимагають радикального перегляду принципів формування та структурування напрямів використання можливостей ринку праці.

Проте, варто зазначити, що ринкові перетворення в країні та її регіонах супроводжуються негативними соціально-економічними наслідками, зокрема, звуженням сфери регламентованої зайнятості та надмірним розширенням нерегламентованої, високим рівнем безробіття та незайнятого населення. Офіційна статистика сьогодні нараховує більше 1,8 млн. безробітних [8, с.12].

Актуальною видається проблема регулювання міграційного руху населення за сьогоднішніх умов, розв'язання якої передбачає визнання нового становища людини у сфері зайнятості, пов'язаного з конкуренцією, свободою і добровільністю вибору будь-якої сфери суспільно корисної діяльності. Разом з тим уже сьогодні очевидним стає той факт, що процес становлення ринку праці в Україні ще буде тривалим. Його розвиток і функціонування супроводжується напруженістю в соціальній сфері, в тому числі, і міграційною активністю населення та соціально-демографічною структурою міграції.

Значно більшим, ніж на демографічний розвиток, є вплив трудової міграції на розвиток регіонального ринку праці. Трудові поїздки загалом сприяють розширенню можливостей зайнятості для економічно активного населення регіону виходу за рахунок: виїзду частини економічно активних контингентів; переходу до розряду

економічно пасивного населення частини осіб, які нагромадили необхідні для життєдіяльності кошти шляхом трудових міграцій; створення нових робочих місць колишніми трудовими мігрантами, що заробили достатні для відкриття власної справи суми грошей [9, с.6].

Крім того, наслідком тривалого перебування індивіда в країнах Західної та Центральної Європи стає засвоєння ринкової свідомості, цінностей та норм цивілізованого суспільства. В сучасних умовах трудові міграції стають чи не єдиним засобом забезпечення прийняттого рівня життя для значної частини населення України.

Висновки і перспективи подальших розробок. В сучасних умовах особливо вирізняється проблема здійснення заходів активної державної, як економічної, так і соціальної політики для подолання економічної і демографічної кризи, досягнення сталого економічного і соціального розвитку, створенню населенню регіонів України можливостей на гідний рівень життя та гармонійний розвиток населення регіону. Прикарпаття визначається як самобутній та самодостатній край. Реалізація певних стратегічних дій в цьому напрямку зустрічаються з певною проблемою неможливості досить швидко та якісно впроваджувати необхідні зміни. Необхідно залучати людей до стратегічного планування в регіонах, формуючи їх стратегічне мислення. У цьому сенсі є дуже корисним досвід формування стратегії розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року, де методологічний супровід проходив через плідну співпрацю університетів та влади. Із чотирьох стратегічних цілей, які пов'язані зі стійким економічним розвитком, розвитком туристично-рекреаційної сфери, розвитком сільськогосподарських територій та розвитком людського капіталу, саме остання, стає предметом спільної співпраці провідних вищих навчальних закладів регіону. Важливими стають завдання з підвищення адаптивності населення до викликів та загроз регіонального ринку праці.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. – 1996. – № 30. – 141 с.
2. Геєць В. М. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку* / В. М. Геєць. – К., 2003. – 438 с.
3. Геєць В. М. *Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія* / [В. М. Геєць, Л. В. Шинкарук, Т. І. Арт'ємова та ін.]. – К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2011. – 696 с.
4. *Україна у цифрах 2013: статистичний довідник* / Державний комітет статистики України. – К.: Консультант, 2014. – 248 с.
5. *Менеджмент, маркетинг та інтелектуальний капітал в глобальному економічному просторі: монографія* / [за ред. П. Г. Перерви, О. І. Савченко, В. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО] – Х.: Цифрова друкарня № 1, 2012. – 700 с.
6. Романюк М. Д. *Економіка регіону: сучасні тенденції та особливості розвитку в контексті соціальних пріоритетів* // *Вісник Прикарпатського університету. (Серія: Економіка)*. – Івано-Франківськ: Плаї, 2012. – № 9. – С. 3–9.
7. Чухно А. *Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі* / А. Чухно // *Економіка України*. – 2004. – № 4. – С. 20.
8. *Стратегія демографічного розвитку на 2006–2015 роки: проект* / [відп. за вип. І. М. Новак]. – К.: КНЕУ, 2005. – 20 с.
9. Романюк М. Д. *Соціальна політика України: сучасна стратегія, регіональні пріоритети* / М. Д. Романюк // *Вісник Прикарпатського університету (Серія: Економіка)*. – Івано-Франківськ: Плаї, 2011. – № 8. – С. 3–10.

References

1. *Constitution of Ukraine: Legal Act of Ukraine, June 28, 1996* [Konstytutsiia Ukrainy: Pryinyata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy, 28.06.1996], *Bulletin of Verkhovna Rada (BVR)*, No. 30, 141 p. (ukr)

2. Heyets, V. M. (2003), «Ukraine's economy: long-term strategy and policy development» [Ekonomika Ukrainy: stratehiya i polityka dovrostokovoho rozvytku], Kyiv, 438 p. (ukr)
3. Heyets, V. M., Shynkaruk, L. V., Artemova, T. I. and others (2011), «Structural change and economic development of Ukraine: monograph» [Strukturni zminy ta ekonomichnyy rozvytok Ukrainy: monohrafiia], Kyiv, Institute of Economics and Forecasting, 696 p. (ukr), Kyiv, 438 p. (ukr)
4. Ukraine in Figures 2013: statistical reference book (2014) [Ukrayina u tsyfrakh 2013: statystychnyi dovidnyk], The State Statistics Committee of Ukraine, Consultant, Kyiv, 248 p. (ukr)
5. Management, marketing and intellectual capital in the global economic environment: monograph (2012). Ed. O. I. Savchenko, P. G. Pererva, V. L. Tovazhnyansky [Menedzhment, marketinh ta intelektualnyi kapital v hlobalnomu ekonomichnomu prostori: monohrafiia; za red. O. I. Savchenko, P. G. Perervy, V. L. Tovazhnianskoho], Digital Printery No. 1, Kharkiv, 700 p. (ukr)
6. Romaniuk, M. (2012), The economy of the region: current trends and features in the context of social priorities [Ekonomika rehionu: suchasni tendentsii ta osoblyvosti rozvytku v konteksti sotsialnykh priorytetiv], Bulletin of University of Carpathian (Series: Economy), Ivano-Frankivsk, Play, No. 9, pp. 3–9 (ukr)
7. Chukhno, A. (2004), Current problems strategy for economic and social development at the present stage [Aktualni problemy stratehiyi ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku na suchasnomu etapi], Economy of Ukraine, No. 4, p. 20 (ukr)
8. Demographic Development Strategy for 2006-2015: Project (2005). Responsible for issue I. M. Novak [Stratehiia demohrafichnoho rozvytku na 2006–2015 roky: proekt; vidp. za vyp. I. M. Novak], KNEU, Kyiv, 20 p. (ukr)
9. Romaniuk, M. D. (2011), Social Policy of Ukraine: modern strategy, regional priorities [Sotsialna polityka Ukrainy: suchasna stratehiia, rehionalni priorytety], Bulletin of University of Carpathian (Series: Economy), Ivano-Frankivsk, Play, No. 8, pp. 3–10 (ukr)